
NEMZETI ÉS ETNIKAI KISEBBSÉGEK TÖRTÉNETE

Az I. világháború zsidó emlékezete Ausztriában, 1914–1938

Lamprecht, Gerald: Erinnern an den Ersten Weltkrieg aus jüdischer Perspektive 1914–1938. = Zeitgeschichte. 41. Jg. 2014. 4.no. 242–266. p.

Az Osztrák-Magyar Monarchia zsidósága, miután gazdasági és kulturális teljesítményét már odakölcönözte, az I. világháború kezdetén a 19. század közepétől kezdődően végbement emancipálódás és társadalmi integrálódás zárókövének tekintette a frontokon történő honfiúi helytállás vállalását. A frontjelenlét a megbecsült és hű alattvaló önbecsülésének záloga volt, emellett a csírázó antiszemitizmus színterén az egyenjogú és egyenértékű társadalmi szerepet is hangsúlyozta. Az első időszakban súlyponti jelentőségű orosz front, ahol az elődökre és sorstársakra oly sok szenvedést mérő cári hatalom ellen küzdöttek, mindezen túl a zsidó katonát már-már a „szent háború” öntudatával és lelkesedésével is eltöltötte. A birodalmi multikulturalitás kötetlen zsidó identitásképe épp a háborús időszakban fordul át a honpolgári önazonosság minőségébe. Végül a háborús vereséggel felbomló birodalom egyik utódállamaként létrejött nemzeti „Kis”-Ausztria teremtette meg az össztársadalmilag korántsem optimális kereteket e honpolgári önazonosság „nemzeti” valorizálására. A zsidó frontjelenlét öntudata és büszkesége csakhamar a veszteségek gyászával és az emlékezés párhuzamos szólamával vegyült. A háború befejezését követően nem egyéb, mint maga ez az emlékezés került az ausztriai zsidó identitás diskurzusának súlypontjába. Az emlékezőtörténet feltártsága a Németországban már korán megindult (1933-tól természetesen ott is elakadt) feldolgozással egybevetve ausztriai viszonylatban sokáig közel a nullával volt egyenlő. Az első átfogóbb feldolgozást a közlemény irodalomjegyzéke jelzi: *Marsha Rozenblit:*

Reconstructing a National Identity – The Jews of Habsburg Austria during World War I. (Oxford, 2001); ugyancsak felveszi Deák István publikációját a nem érdektelen magyar párhuzamra vonatkozólag: *Jewish Soldiers in Austro-Hungarian Society* (New York, 1990).

*

A bécsi zsidó sajtó a kezdetektől tudósít az eseményekről, a zsidó esetelekről és kitüntetettekről, valamint a frontélet egyéb zsidó vonatkozású (pl. vallási-rituális) eseményeiről. A tudósításokat természetesen átszővi a legitimációs diskurzus, melynek részeként a régi zsidók katonai küzdelmeit idéző ószövetségi analógiák élednek fel (Makkabeusok stb.), de helyt kap a társadalomban növekvő antiszemitizmusra történő válaszok keresése is. Napvilágot látnak kiemelten a frontemlékezet céljaira alapított új sajtókiadványok és neves rabbi-személyiségek tollából származó propagandairatok. Továbbblépésként egyes hitközségek „hadikronikái” a maga folyamataiban kezdik nyomon követni az egy-egy települést, környéket képviselő hadfiak sorsát, előmenetelét, cselekedeteit. Végül megnyílnak a katonai temetők, s később ezekben kapnak helyet az emlékművek.

A hadi temetkezés során jelentkezik problémaként s vita tárgyaként a vallási, illetve honfíui kegyelet elsőbbsége. Kisebb települések zsidó háborús hősei a meglévő felekezeti temetőhelyre kerülnek, ezzel azonban elsikkad a frontáldozat „hősi” hangsúlya. Nagyobb központokban az ausztriai zsidó közösségnek némi erőfeszítéssel sikerül kivívnia a saját létesítmény, vagy a felekezeti közös sírkerten belül a saját parcella lehetőségét a zsidó kegyeleti rítus és a jelképhasználat zavartalansága érdekében. A vallási-kegyeleti sajátosság megőrzése minden emancipáció és integrálódás közepette tényező marad; a felekezeti kötelekeket levető szekularizáció a frontra vezényelt egyének soraiban kevésbé is volt jellemző. A sajátosság jogainak érvényesülését illetően a kezdeti zavarok után példás egyetértés alakul ki a bécsi központi katonai temető kialakítása során már 1914-ben, amit más nagyobb városok is követnek. A rendezett viszonyoktól távol (főként frontközvetben) minimális elvárás marad a felekezeti szertartás biztosítása mint a tábori rabbi útján elérhető lehetőség.

*

A háborús emlékezet a háború után a hazatérő veteránok részvételével társadalmi méretekben is kiszélesedik. Veteránegyletek jönnek létre, melyek kezükbe veszik az ekkor meginduló emlékműállítás ügyét is. Egyesületi vonatkozásban már fel sem merül az átfogó honfitársi közösség kérdése. Zsidó részről 1919-ben megalakul a „zsidó háborús rokkantak, özvegyek és árvák szövetsége”. Az 1920-ban alakult „Német-Ausztria frontharcos szövetsége” már kiköti, hogy csak „árja-német” tagokat fogad be. Zsidó megfelelője csak 1932-től működik – „ausztriai zsidó frontharcos szövetség” néven –, de csakhamar túl is nő eredeti célkitűzésein, és az emlékezet ápolása, illetve integrált szervezése mellett – egyéb, arra hivatott magasabb szintű szervezet híján – a német birodalmi betagolásig terjedő néhány évben reprezentálja a zsidó érdekek átfogó képviselőjét, beteljesítve ezzel a tudatosan felvállalt világháborús frontharc tudatos legitimációs küldetését.

A zsidó emlékezéskultusz a maga emlékmű-programját illetően eleve függetleníti magát a többségi társadalom menetrendjétől, amely a maga általános jelentésű műtárgyait, ha „árja” utalás nélkül is, szerzetészt az ország területén felállítja. A zsidó háborús emlékművek a felekezeti temetőekben (temetőrészekben) és zsinagógákon belül vagy templomkertekben kerültek elhelyezésre – hitközségi és magánkezdeményezésből, később esetleg a frontharcos szövetség jóvoltából. A fokozódó antiszemitizmus nyomását tekintetbe véve ezek az emlékművek a kegyelet kollektivitásának szolgálata mellett arra is hivatottak, hogy a zsidóság részvállalását a honért folytatott küzdelemben a nem zsidók számára is demonstrálják. A legismertebb, monumentális vagy legalább impozáns zsidó háborús emlékművek Linzben (1920), Innsbruckban (1925), Bécsben (1929), illetve Grácban (1935), néhol hosszas, akár még a háborús évekig visszanyúló előkészületek után kerültek felállításra. (A tanulmány lapjain fotókkal, alaprajzokkal illusztrálva.) Az innsbrucki avatóünnepség érdekessége, hogy időpontja egybeesett Olaszország hadba lépésének évfordulójával, a temetőben nyugvó katonák tiroli helytállásának, nemkülönben Dél-Tirol elszakításának emlékezetével. A bécsi emlékműhöz a temető területén nyugvó orosz zsidó, természe-

tesen első világháborús hadifoglyok emlékét megörökítő, ugyanakkor avatott emléktábla is kapcsolódik. A 30-as évek gazdasági válsághelyzete okán is késedelmet szenvedő gráci emlékmű végre a frontharcos szövetség támogatásával valósul meg és széleskörű társadalmi, magas szintű politikai részvétel mellett kerül felavatásra. (Ez az emlékmű Eugen Székely nevű helyi építész alkotása; a magyar hangzású, számunkra ismeretlen név mögött rejlő művész személyét illetően a jegyzet hivatkozása: *Architektur – Vergessene jüdische Architekten in Graz*, Wien-Köln-Weimar, 2011.) A zsidó legitimációs diskurzus fokozatos elszigetelődéséről árulkodik 1937-ben az innsbrucki zsidó temető sírkőfelújítását avató, szintúgy a frontharcos szövetség által szervezett ünnepség minden nyilvánosságot kizáró megrendezése, ahogy annak kifejezést ad az illetékes rabbi avatóbeszéde is.

Komáromi Sándor

Liang Qichao 1902-ben: Kína erős, modern állammá válása az új gondolkodásmód által

Lomova, Olga: Liang Qichao v roce 1902: Přeměna Číny v silný a moderní stát za pomoci nového myšlení. = Český časopis historický. 112. r. 2014. 2. no. 197–226. p.

A tanulmány szerzője az 1890 és 1911 közötti időszakban zajló kínai nemzeti kultúra átalakulásának folyamatát mutatja be Liang Qichao (1873–1929) személyén keresztül.

Liang Qichao korának legnagyobb intellektüelje a tradicionális kínai és a nyugati mintát követő modern világ határán állt. Az elvesztett japán–kínai háborút követően Japánba menekült, ahol 14 évet töltött beleértve a világban tett utazásait is. Politikailag aktív maradt és az emigrációban is Kína alkotmányos monarchiává változtatására törekedett, de kapcsolatban állt a köztársaságpárti forradalmárokkal is. A császárság megdőlése után 1912-ben Liang Qichao visszatért Kínába, ahol kezdetben aktívan politizált, később a rendszerből kiábrándulva Európába utazott. Élete végén ismét a kínai hagyományok felé fordult.